

Přepočty chemických analýz pro geology

chemické analýzy minerálů a hornin

- chemická analýza: EMPA, XRF, „mokrou cestou“
- výsledky chemických analýz jsou uvedeny v hmotnostních procentech
  - hm.% ukazují hmotnost daného prvku (oxidu) v celku (100)
    - součet hm.% všech prvků v analyzovaném materiálu by měl být 100 hm. %
  - pokud není některý prvek analyzován je suma hm. % nižší (H, B, B, Li, C...)
  - amfiboly ~ 98 hm.%, slídy ~ 96 hm.%, turmalíny ~86-88 hm.%, kalcit ~ 56 hm.%,
- suma hm.% reálných analýz 99-101
  - způsobeno např. fluktuací přístroje, kvalitou povrchu vzorku atd.
  - pokud jsou sumy vyšší nebo nižší o 1,5 hm.% a více je třeba zvážit, zda se nejedná o špatnou analýzu

hmotnostní zlomek, hmotnostní procento

zastoupení látky X v celku vyjadřuje hmotnostní zlomek

$$w(X) = \frac{m(x)}{m_s}, \quad (\text{hodnoty } 0-1)$$

- w(X) - hmotnostní zlomek (podíl) látky X
m(X) - hmotnost látky X
m_s - hmotnost celé soustavy
(roztok, směs, sloučenina, minerál)

$$m_s = \sum_i m(X_i),$$

hmotnost soustavy je součtem hmotností všech jejích složek.

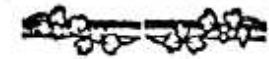
$$w(X) = \frac{m(X)}{\sum_i m(X_i)},$$

$$\sum_i w(X_i) = \frac{\sum_i m(X_i)}{\sum_i m(X_i)}, \quad \text{po upravení dostaneme } \sum_i w(X_i) = 1$$

Hmotnostní procento w_%(X) látky X v soustavě je definováno jako hmotnostní zlomek w(X) této látky násobený 100.

$$w_{\%}(X) = w(X) * 100 \quad (\text{hodnoty } 0-100), \quad \sum_i w_{\%}(X_i) = 100$$

w_%(X) je označován také jako hm.% nebo wt.%

Aus einem Schreiben von Hrn. Berg-
rath Karsten in Berlin.

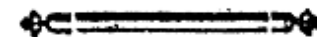
Hr. Prof. Klaproth hat wiederum folgende
2 Steinarten zerlegt; erstlich den Lillalit, oder
wie er ihn richtiger nennt, den Lepidolit; er
enthält:

- 54, 50 Kieselerde
- 38, 25 Thonerde
- 0, 75 Braunstein und Eisen
- 2, 50 Wasser.

Sodann den Bitterspath aus Tyrol: er
enthält:

- 0, 52 Kalkerde.
- 0, 45 Talkerde.
- 0, 03 Eisen.

Letzterer kommt äußerlich dem Kalkspathe
nahe, ist aber härter, schwerer, fast immer in
Rhomben mit rauher Oberfläche krystallisirt,
welche in Chlorit eingewachsen sind.

přepočty chemických analýz

- pokud analyzujeme kovy, slitiny, sulfidy, chloridy, fluoridy, atd. uvádíme analýzu v **hmotnostních procentech prvků**, protože se všechny prvky analyzují.

antimonit, M.Kampf, www.mindat.org

- pokud analyzujeme oxidické fáze uvádíme analýzu v **hmotnostních procentech oxidů**
  - měříme pouze obsahy prvků (Si, Al, Fe, atd.), ale kyslík dopočítáme podle stechiometrie

spessartin, J.A. Freilich, www.mindat.org

základní informace

- A_r =relativní atomová hmotnost
  - kolikrát je atom těžší než 1/12 atomu ^{12}C
- M_r =relativní molekulová hmotnost
  - kolikrát je molekula těžší než 1/12 atomu ^{12}C
  - $M_r(\text{XY})=A_r(\text{X})+A_r(\text{Y})$
- n =Látkové množství -vyjadřuje množství látky pomocí počtu částic [mol]
  - **1 mol** obsahuje tolik částic (atomů, molekul), kolik je atomů ve 12 g ^{12}C
  - Počet částic v 1 mol udává **Avogadrovo číslo** $N_A = 6.023 \times 10^{23}$.

- M =Molární hmotnost

$$M = \frac{m}{n} \quad [\text{g} / \text{mol}]$$

$$n = \frac{m}{M}, \quad \text{když } n = 1, \quad \text{tak } m(\text{X}) = M(\text{X})$$

- číselná hodnota hmotnosti 1 molu látky vyjádřená v gramech je rovna A_r či M_r .

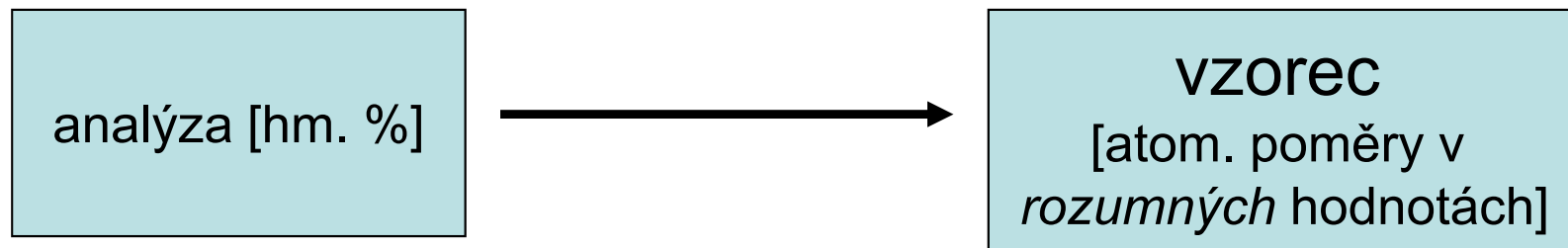
24 Cr Chromium 51.9961	25 Mn Manganese 54.938049	26 Fe Iron 55.845	27 Co Cobalt 58.933200	28 Ni Nickel 58.6934	29 Cu Copper 63.546	30 Zn Zinc 65.39	31 Ga Gallium 69.723
42 Mo Molybdenum 95.94	43 Tc Technetium (98)	44 Ru Ruthenium 101.07	45 Rh Rhodium 102.90550	46 Pd Palladium 106.42	47 Ag Silver 107.8682	48 Cd Cadmium 112.411	49 In Indium 114.818
74 W Tungsten 183.84	75 Re Rhenium 186.207	76 Os Osmium 190.23	77 Ir Iridium 192.217	78 Pt Platinum 195.078	79 Au Gold 196.96655	80 Hg Mercury 200.59	81 Tl Thallium 204.3833

přepočty chemických analýz

- 1 mol Al_2O_3 obsahuje 2 moly Al a 3 moly O
- hmotnost 1 molu Al 26.982 g
- hmotnost 1 molu O 15.999 g
- hmotnost 1 molu Al_2O_3 101,96 g
  - skládá se z 2 x 26,98 g (Al) a 3 x 15.9994 g (Si)

13	14	15	16	17
IIIA	IVA	VA	VIA	VIIA
5 $2P_{1/2}^{\circ}$ B Boron 10.811 $1s^2 2s^2 2p$ 8.2980	6 $3P_0$ C Carbon 12.0107 $1s^2 2s^2 2p^2$ 11.2603	7 $4S_{3/2}^{\circ}$ N Nitrogen 14.0067 $1s^2 2s^2 2p^3$ 14.5341	8 $3P_2$ O Oxygen 15.9994 $1s^2 2s^2 2p^4$ 13.6181	9 $2P_{3/2}^{\circ}$ F Fluorine 18.9984032 $1s^2 2s^2 2p^5$ 17.4228
13 $2P_{1/2}^{\circ}$ Al Aluminum 26.981538 $[\text{Ne}]3s^2 3p$ 5.9858	14 $3P_0$ Si Silicon 28.0855 $[\text{Ne}]3s^2 3p^2$ 8.1517	15 $4S_{3/2}^{\circ}$ P Phosphorus 30.973761 $[\text{Ne}]3s^2 3p^3$ 10.4867	16 $3P_2$ S Sulfur 32.065 $[\text{Ne}]3s^2 3p^4$ 10.3600	17 $2P_{3/2}^{\circ}$ Cl Chlorine 35.453 $[\text{Ne}]3s^2 3p^5$ 12.9676

přepočet analýzy minerálu na vzorec

$$w_{\%}(X)[\text{hm. \%}] = \frac{m(X)[\text{g}]}{m_s[\text{g}]} \cdot 100, \text{ když } m_s = 100, \text{ potom } w_{\%}(X) = m(X)[\text{g}]$$

$$M(X) = \frac{m(X)}{n(X)}, \quad n(X) = \frac{m(X)}{M(X)} \quad \text{po dosazení dostaneme} \quad n(X) = \frac{w_{\%}(X)}{M(X)}$$

$$n(X) \times A_n = \text{počet částic látky X}, \quad n(Y) \times A_n = \text{počet částic látky Y}$$

$$\frac{n(X) \times A_n}{n(Y) \times A_n} = \frac{n(X)}{n(Y)} = \text{poměr mezi počtem částicemi X a Y}$$

přepočet analýzy minerálu na vzorec

- chalkopyrit CuFeS_2
- můžeme normalizovat na 2 S, 1 Cu, 1 Fe nebo 4 Cu+Fe+S

$$n(X) = \frac{w\%(X)}{M(X)}$$

	hm. %	M	n			
		g/mol	mol ⁻¹	normalizace	koef. přepočtu	výsledek
Cu	34.63	63.55	0.5449	1	1.8353	1
Fe	30.43	55.85	0.5449	1		1
S	34.94	32.065	1.0897	2		2
suma	100		2.1794	4		4

přepočty chemických analýz

- galenit – PbS
  - olovo : síře je 1:1
  - chemická analýza galenitu

prvek	hm. %
Pb	86,60
S	13,40
suma	100,00

- 100 g galenitu obsahuje tedy 86,6 g Pb a 13,4 S

přepočty chemických analýz

- wollastonit – CaSiO_3
  - Ca:Si:O je 1:1:3
  - CaO:SiO₂ je 1:1

prvek	hm.%	oxid	hm.%
Ca	34,5	CaO	48,28
Si	24,18	SiO ₂	51,72
O	41,32	suma	100,00
suma	100,00		

přepočty chemických analýz

- galenit PbS
- 1 mol Pb 207,2 g a 1 mol S 32,065 g
- 1 mol galenitu 239,265 g

- jak vypočítat teoretickou analýzu galenitu ?

- $239,265/100=2,39265$
- $\text{Pb } 207,2 / 2,39265=86,599$
- $\text{S } 32,065 / 2,39265=13,401$

přepočty bezvodých oxidů

- silikáty –forsterit-ferrosilit $(\text{Fe},\text{Mg})_2\text{Si}_2\text{O}_6$
– normalizace na 2 Si

	1	2	3	4	5	6	7
	hm. %	mol. mh	počet molů oxidů	počet prvku v oxidu	počet molů prvku	koeficient	
MgO	17.34	40.305	0.430219576	1	0.430219576		0.999418
FeO	30.93	71.845	0.430510126	1	0.430510126		1.000093
SiO ₂	51.73	60.0855	0.860939827	1	0.860939827	2.32304272	2
suma	100						

- normalizace na 6 kyslíků

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	hm. %	mol. mh	počet molů oxidů	počet kyslíků v oxidu	počet molů kyslíků	koeficient	počet prvku v oxidu	počet molů prvku	výsledek
MgO	17.34	40.305	0.430219576	1	0.430219576		1	0.43022	0.9995
FeO	30.93	71.845	0.430510126	1	0.430510126		1	0.43051	1.000175
SiO ₂	51.73	60.0855	0.860939827	2	1.721879655		1	0.86094	2.000163
suma	100				2.582609357	2.32323173			

dopočet neanalyzovaných prvků

- dopočet neanalyzovaných prvků (OH, CO₂, B₂O₃, BeO, Li₂O, H₂O) podle stechiometrie
- nejprve postupujeme jako např. u bezvodých silikátů až po normalizaci
- určíme množství prvku, které chceme dopočítat, na základě stechiometrie nebo na základě valenčního vyrovnaní
- zpětně vypočítáme hm. % oxidů neanalyzovaných prvků tak, že postupujeme analogicky pozpátku (inverzně)

dopočet neanalyzovaných prvků (OH)

dopočet OH anit – $\text{KFe}_2\text{AlSi}_3\text{O}_{10}(\text{OH})_2$

počítáme na: 10 kyslíků + (2 OH = 1 O) = 11 kyslíků

	hm. %	mol.hm	počet molů	počet molů O	počet molů M	koeficient	vzorec
K ₂ O	9.2	94.196	0.0976687	0.097669	0.195337	počítáno na 11 O, OH=1/2O	0.999926
FeO	42.11	71.8444	0.5861278	0.586128	0.586128		3.000371
Al ₂ O ₃	9.96	101.961	0.0976844	0.293053	0.195369		1.000087
SiO ₂	35.21	60.0843	0.58601	1.17202	0.58601		2.999768
suma	96.48			2.14887		5.1189702	
H ₂ O	3.519321	18.0153	0.195352		0.390704		2

dopočet neanalyzovaných prvků (CO₂, BeO, B₂O₃, Li₂O)

- pokud dopočítáváme neanalyzovaný oxid (ne OH), tak jeho kyslíky při normalizaci nezapočítáváme.
- dopočet CO₂ např. v karbonátech - dolomit CaMg(CO₃)₂
- CaO + MgO + 2 CO₂
- dolomit počítáme na 2 kyslíky

	hm. %	mol.hm	počet molů	počet molů O	počet molů M	koeficient	vzorec
MgO	21.86	40.3044	0.542373	0.542373	0.542373	na 2 O	1.00008
CaO	30.41	56.0774	0.542286	0.542286	0.542286		0.99992
suma	52.27			1.084659	0	1.84389792	
CO ₂	47.73561	44.0098	1.084659		1.084659		2

dopočet neanalyzovaných prvků

- např. fluorapatit $\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_3(\text{F}, \text{Cl}, \text{OH})$
- 5 CaO
- $\frac{3}{2}$ P₂O₅
- po součtu dostaneme 5 Ca, 3 P a 12,5 O, ve vzorci je ale jen 12 kyslíku
- místo $\frac{1}{2}$ O je ve vzorci F, Cl nebo OH
- měříme prvky, ale vyjadřujeme je jako oxidy podle valence
- pokud jsou přítomny i jiné anionty mimo kyslíku (F, Cl), je třeba odečíst část O, které ve skutečnosti valenčně vyváže F, Cl.
- vyjadřuje se jako F=-O

- dopočet OH za přítomnosti F, Cl

přepočty s F a Cl

při normalizaci počítáme s F a Cl podobně jako s OH

flourapatit $\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_3(\text{F},\text{Cl},\text{OH})$

normalizace na např. $12 \text{ O} + \{(\text{F},\text{Cl},\text{OH})=1/2 \text{ O}\} = 12,5 \text{ O}$

	hm. %	mol. hm.	počet molů	počet molů O	počet molů M	koeficient	výsledek
CaO	55.6	56.0774	0.991487	0.991487	0.991487		5.000069
P ₂ O ₅	42.22	141.945	0.297439	1.487196	0.594878		2.999972
F	3.77	18.9984	0.198438		0.198438		1.000722
suma	101.59			2.478683		5.043002	
F=-O	-1.59						
F=-O	=3.77/mol.hm. F x (mol.hm.O/2) x -1						

PRO MINERÁLY SKUPINY APATITU

pokud nám vyšel součet F a Cl menší než 1 apfu, je třeba dopočítat OH

pokud nám vyšel obsah P (+Si, As, V, S...) menší než 3 apfu, je třeba dopočítat CO₂